

YHDESSÄ KESKUSTELEMINEN - DIALOGINEN TAIDE

Millä tavalla taide tukee ihmisten välistä vuorovaikutusta

Discussing together - Dialogical Art

How does art support the interaction between people

People need interaction with each other and in art field community art gives an opportunity to this, for example in the form of dialogical art. In this written part I study what are the advantages of discussional community art and what it is criticized for, and what is our society's need for welfare art. I also study the achievements of my own thesis work from the point of view of community art.

Ihmiset tarvitsevat vuorovaikutusta toistensa kanssa ja taiteen saralla yhteisötaide tarjoaa tähän mahdollisuuden muun muassa keskustelutaiteen muodossa. Kirjallisessa osuudessa tutkin mitä hyötyä keskustelevasta yhteisötaiteesta on, mistä sitä kritisoidaan ja mikä on yhteiskuntamme tarve hyvinvointitaiteelle. Lisäksi pohdin oman opinnäytetyöni onnistumista yhteisötaiteen näkökulmasta.

1	Johdanto	4
2	Vuorovaikutuksen, puhumisen ja kuuntelemisen tärkeydestä	5
3	Yhteisöllisen taiteen hyödyt	6
4	Keskusteleminen taiteessa	8
4.1	Johanna Lecklin <i>Story Café</i>	8
4.2	Pekka ja Lea Kantonen <i>Teltta</i>	9
5	Dialogisen taiteen kritiikki	11
6	Hyvinvointitaiteen lisääntyvä kysyntä	12
7	<i>Hei, kuule</i> - opinnäytetyö	13
7.1	Haastattelujen toteutus ja kritiikki	14
7.2	Ääniteos	17
8	Lopuksi	18
9	Lähteet	19

1 Johdanto

“Ihmisillä on halu ja tarve tulla nähdyksi, tulla kuulluksi, saada osallistua ja jakaa omia kokemuksiaan ja tarinoitaan” (Luukkonen 2015, 13).

Yhteisötaiteen periaate on, että taiteilija tekee taidetta yhdessä yhteisön kanssa. Yhteinen toimiminen, yhteistyö eri osapuolten välillä vaatii vuorovaikutusta ihmisten välillä. Vuorovaikutus on yhdessäoloa, mikä on meille elintärkeää. Ihmiset tarvitsevat toisten seuraa, sillä toisten avulla he pystyvät tutustumaan myös itseensä. Yhteisötaide edistää ihmisten välistä vuorovaikutusta. Keskustelutaide, *dialogical art*, on yhteisötaiteen muoto, jossa keskusteluprosessin merkitys korostuu, ja taiteilijan tehtävänä on luoda avoin tila keskustelulle. Tavoitteena on, että keskustelijat pystyisivät vapautumaan aiemmista rooleistaan ja ajatusmalleistaan, mikä mahdollistaisi uusien ratkaisujen löytämisen. Keskustelutaidetta on kritisoitu sen hyväntahtoisuudesta, mutta onko yhteisöllä, yhteiskunnallamme, kuitenkin tarvetta tällaiselle “pehmotaiteelle”? Opinnäytetyötä tehdessäni toimin yhteistyössä iltapäiväkerhojen ja lasten kanssa ja pääsin kokemaan yhteisötaiteen tekemistä omakätisesti; millaista on tehdä taidetta yhdessä ja millaisen vastaanoton yhteisötaideprojekti mahdollisesti saa.

Keskustelutaide, dialogical art

taide, joka syntyy ihmisten välisessä kanssakäymisessä ja jonka pohjana on keskustelu ihmisten tai ihmisryhmien välillä (IHME Contemporary Art Festival 2013)

2 Vuorovaikutuksen, puhumisen ja kuuntelemisen tärkeydestä

Ihmistä leimaa jatkuva identiteettien etsintä ja samanaikaisesti kaipuu yhteyteen muiden kanssa. Syrjäytyminen muista ja omasta itsestä on ongelma, joka syntyy kuulumattomuudesta ja yhteisön puutteesta. (Krappala & Pääjoki 2003, 121.)

Ihmisillä on tarve kuulua johonkin, ja tähän liittyy se, että haluamme tulla nähdyiksi ja kuulluiksi. Haluamme jakaa omia kokemuksiamme ja tarinoitamme muiden ihmisten kanssa. (Luukkonen 2015, 13.) Kaipaamme muiden hyväksyntää, haluamme että joku ymmärtää meitä. Mikä olisi helpompi tapa välittää ajatuksiamme toisille kuin puhumalla niistä? Puhuminen ja kuunteleminen edesauttavat sekä ihmisten välistä että henkilökohtaista ymmärtämistä (Roponen-Lunnas 2013).

Kirjailija ja ääniasiantuntija Julian Treasuren mukaan kuuntelu auttaa meitä ymmärtämään, ja tietoinen kuuntelu luo aina ymmärrystä (Treasure 2011).

Tietoinen kuuntelu voidaan liittää dialogifilosofi Martin Buberin ajatukseen Toiseuden ongelmasta. Buberin mukaan kohtaamisen ja dialogin edellytys on Toiseuden tunnistaminen. Tässä toiseudella ei tarkoiteta erilaisuutta, vaan erillisyyttä, sitä että tunnistamme olevamme erillisiä yksilöitä. Toiseuden tunnistaminen auttaa meitä hyväksymään toisen erilaisuuden. Toisen erillisyyden ja erilaisuuden hyväksyminen puolestaan sallii meidän siirtyä Minä-Se suhteesta Minä-Sinä suhteeseen, joka edellyttää tietoista kuuntelua. Toisin kuin Minä-Se suhteessa, jossa Minä suhtautuu objektiin, Siihen, joka pysyy vieraana ja etäisenä, Minä-Sinä suhteessa osapuolet ovat tasa-arvoisia. Minän ja Sinän kohtaamisessa ei pyritä ymmärtämiseen tai yksimielisyyteen vaan päinvastoin erojen esiin tuomiseen. (Kangas 2007, 29-31.)

Taidehistorioitsija Krappala kirjoittaa, että jos ihmiset pääsevät puhumaan siten kuin he syvimmiltään kokevat, mahdollisuudet oppia ymmärtämään itseä ja muita kasvavat. Pelko tuntematonta ja vierasta (itsessä ja muissa) kohtaan voi hellittää. (Krappala & Pääjoki 2003, 28). Buberin mukaan tärkeää on, että kuunnellessa emme lähtökohtaisesti ajattele ymmärtävämme toista, vaan pidämme mielessä että hän on eri ihminen, joten meillä ei ole mahdollisuutta kokea hänen kokemuksiaan (Kangas 2007, 29). Kuitenkin, jos kuuntelemme mitä toinen ihminen meille sanoo, voimme mahdollisesti saada käsityksen hänen ajatusmaailmastaan ja näin saada uutta näkökulmaa myös omaan ajatteluun.

Hedelmällisin vuorovaikutustilanne oppimisen ja kasvamisen kannalta on tasa-arvoinen keskustelu johon molemmat osallistuvat sekä kuuntelijoina että puhujina. Kuulijan on sinänsä helppo käsitellä kuulemaansa itsenäisesti, mutta jos hänen odotetaan myös vastaavan puhujalle tällöin hänen on kuulemansa prosessoinnin lisäksi myös muodostettava vastaus omasta näkökulmastaan, mikä vaatii häntä käsittelemään kuulemaansa syvällisemmin.

Keskusteleminen on kanssakäymistilanne jossa palaute on suurimmalta osalta välitöntä: kuinka toinen reagoi puheeseemme, miten hän vastaa. Verbaalisen puheen lisäksi myös ruumiinkieli on tärkeässä osassa vuorovaikutuksessa.

3 Yhteisöllisen taiteen hyödyt

Yhteisötaiteessa taiteilijan ja yleisön väliset rajat muuttuvat epäselviksi. Taiteilija asettaa itsensä yhteisön keskelle kansalaiseksi ja tarjoaa taitonsa ja tietonsa yhteisön käyttöön ja harjoittaa taitojaan ihmisten hyväksi. Näin ollen taiteilija toimii ammattinsa edustajana, muttei välttämättä tuota itse mitään. Taiteilija toimii pikemminkin taiteellisen toiminnan mahdollistajana, organisaattorina, jokaideoi ja järjestää edellytyksiä toiminnalle. (Yhteisötaiteen nettisivut.) Myös taideteoksen osuus taiteilijan ja yleisön prosessissa muuttuu uudennlaiseksi. Yhteisötaiteesta väitellyt Lea Kantonen kirjoittaa että taideteos on jotain, mitä yhteistyön tuloksena syntyy, mutta jo yhteistyö sinänsä voidaan määritellä taiteeksi, ikään kuin jatkuvaksi performanssiksi, jonka osanottajat ovat samalla oma yleisönsä. Tällöin taideteoksesta tulee yhdessä eletty tapahtuma. (Kantonen 2005, 49.)

Yhteisötaide edistää ihmisten välistä kanssakäymistä. Se pyrkii löytämään yhteisen kriittisen kielen, jonka kautta voidaan keskustella yhteiskunnan arvoista, etiikasta ja vastuusta taiteen avulla. Kyseessä on työskentelytapa, joka perustuu ihmisten välisiin suhteisiin ja yhteistyöhön. Se on yhteisöjä sitouttavaa ja vuorovaikutteista. Siinä on kyse luovasta osallistumisprosessista, eikä teoksesta joka on lopulta jokin objekti tai valmis taideteos perinteisessä mielessä. (Toppila 2013, 12.) Sen lisäksi että se saattaa taiteen pariin ihmisiä jotka eivät muuten käy taideinstituutioissa,

yhteisötaide tuo yhteen toisilleen tuntemattomia ihmisiä. Yhdessä toimiminen ja luova tekeminen voi vahvistaa eri yhteisöjä toimimaan myös jatkossa enemmän yhdessä. Käytännön elämän ongelmien ratkaisemista voi helpottaa se etäisyys, minkä taiteellinen esittäminen tarjoaa (Kantonen 2005, 57).

Kantosen mukaan yhteisötaiteella on sekä menetelmiltään että tavoitteiltaan hyvin paljon yhteistä taidekasvatuksen metodien kanssa. "Sekä yhteisötaiteen projekteissa että taidekasvatusprojekteissa usein pyritään kuuntelemaan ihmisten omaelämäkerrallisia tarinoita ja kehittämään välineitä niiden ilmaisemiseen ja jakamiseen. -- Omaelämäkerrallinen työskentely perustuu ajatukseen, että oman elämäntarinan hahmottaminen ja kertominen auttaa ihmistä ymmärtämään itseään, koska taiteellinen hahmottaminen aktivoi aisteihin perustuvia muistoja ja yhdistää mielen eri alueita. Oman tarinan jakaminen toisten kanssa on tärkeä osa oppimista. Jakamistilanteessa oma ainutkertainen kokemus yhdistyy yhteisölliseen kokemukseen." (Kantonen 2005, 44-45.)

Nykytaiteen tutkija Leevi Haapalan mukaan (Haapala 1999, 79) yhteisötaiteen haasteena on saada ihmiset kiinnostumaan omista tarinoistaan ja lähiympäristöstään niin, että ne voisivat lisätä merkityksellisyyden tunnetta ja näin kohentaa elämänlaatua. Kuraattori Paula Toppila kirjoittaa, että on tärkeää, että yhteiskunnassa on paikkoja ja aikoja vapaalle keskustelulle. Sellaiselle, joka on arvioinnin ulkopuolella, jonka arvo on keskustelussa itsessään, ja jonka arvo on kullekin osallistujalle omansa. Taiteella on hänen mukaansa erityinen mahdollisuus tällaisen tilan, ajan ja tilanteen luomiseen. Kuten sanottu yhteisötaide tuo kokoon ihmisiä, jotka eivät välttämättä muuten olisi suorassa vuorovaikutuksessa toistensa kanssa. Projektin toteuttaminen vaatii kanssakäymistä, mikä todennäköisesti luo vuorovaikutustilanteita missä eri näkökulmat ja mielipiteet kohtaavat. Ihmisistä riippuen nämä voivat olla opettavia tilanteita joissa toisiin voidaan suhtautua Minä-Sinä tasolla. Yhteisöllinen teos voikin olla hyödyllinen yhteisölle, joka siihen osallistuu itse kokemuksena tai muutoksena, jonka yhteinen toiminta synnyttää. Kokemus voi olla yhteisölle tärkeämpi kuin lopputulos. Yhteisöllisen taiteen hyöty ei yleensä ole taloudellista, rahassa mitattavaa ja ylipäänsä sen hyödyn todentamiseen voi mennä pitkä aika. (Toppila 2013, 13.)

4 Keskusteleminen taiteessa

Yhteisötaidetta voidaan kutsua myös keskustelutaiteeksi. Keskustelutaide on Lea Kantosen suomennos taiteelle, joka perustuu taideteoreetikko Grant Kesterin termiin *dialogical art*. Taide syntyy ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa ja sen pohjana on keskustelu ihmisten tai ihmisryhmien välillä. Keskustelutaide ei luo esineitä vaan tilanteita ja kohtaamisia ja taiteelliset merkitykset muodostuvat vuorovaikutustilanteessa. Keskustelemissa tai osallistavissa taideprojekteissa taiteilijat luovat mahdollisuuden tilanteisiin, joissa osallistujat tuottavat sisältöä yhteisvoimin. Taiteilija tavallaan luovuttaa pois omaa valtaansa päättää siitä, millainen taideteoksesta syntyy: sitä määrittävät yhtä lailla katsojat ja yleisöt, joista on tullut osallistujia. Taiteilijan rooli on toimia aloitteen tekijänä, rajojen määrittelijänä ja toiminnan ohjaajana. (IHME Contemporary Art Festival 2013.)

Keskustelutaiteen kaunis ajatus on, että vuorovaikutuksen avulla ihmisten ymmärrys ja myös suvaitsevaisuus kasvaa. Taiteen tarjotessa ihmisille mahdollisuuden vapaaseen keskusteluun ilman arviointia tai muita sääteleviä tekijöitä, on ihmisillä hyvä mahdollisuus rehelliseen keskusteluun Minä-Sinä -suhteessa. Lopulta on tietysti ihmisistä itsestään kiinni kuinka he toimivat. Tarinankertoja Luukkosen mukaan (Luukkonen 2015, 20) pienten kohtaamisten kautta voi syntyä tunnistamisen tunnetta ja mahdollisuuksia yhteisymmärrykseen ja ennakkoluulojen hälvenemiseen.

Seuraavassa esimerkkejä kuinka keskustelua on käytetty taiteessa.

4.1 Johanna Lecklin *Story Café*

Story Café on taiteilija Johanna Lecklinin eri maihin tilapäisesti pystyttämä kahvila-galleriatila. Vierailija saa palkaksi kupin kahvia, jos hän kertoo tarinan, jonka Lecklin nauhoittaa videolle. Näistä nauhoituksista Lecklin koostaa videoita, joita näyttää seuraavissa Story Caféissaan. Lecklin ei ohjeista kertojia, joten periaatteessa kuka tahansa voi kertoa mitä tahansa. Totuudella ei ole väliä, sillä "vapaus kertoa antaa jokaiselle halukkaalle mahdollisuuden olla oman elämänsä sankari. Tässä vaiheessa projektia (yhteisö)taiteilijan tärkein tehtävä on

mahdollistaa miellyttävä tilanne tuntemattomalle tarinoitsijalle, olla läsnä, antaa aikaansa ja kuunnella”. (Haikala 2006.)

Jokainen meistä haluaa että tarinaamme kuunnellaan. Story Café on ihmisläheinen teos, jossa ihmiset pääsevät turvallisessa ja avoimessa ympäristössä kertomaan tarinaansa. Oletettavasti he ovat kertoneet tarinaansa Lecklinille, joka kuvasi tarinat. Videoilta ei kuitenkaan huomaa, että taiteilija olisi tarinaa kerrottaessa kommentoinut, joten vuorovaikutus ei ole ollut kovin aktiivista vaan melko suppeaa, tämä puhuu Minä-Se -suhteen hallitsemisesta, missä toinen nähdään objektina. Siitä huolimatta kokemus on voinut olla hyvinkin vapauttava tarinoiden kertojille, sillä he ovat päässeet kertomaan ääneen asioistaan, mikä on yleisesti käytetty terapiamuoto. Story Café saattaa olla joillekin ihmisille hyvinkin puhdistava ja koskettava kokemus. Kertojat eivät kuitenkaan vuorovaikutuksen puutteessa pääse heijastamaan kertomaansa muiden ihmisten kautta, jolloin heidän kokemuksensa jää hyvinkin yksipuoliseksi eikä se välttämättä opeta heille uutta eikä anna uusia näkökulmia, kuten vuorovaikutus parhaimmillaan tekee.

Myös katsojat pääsevät harjoittelemaan vuorovaikutusta passiivisesti, olemalla ainoastaan vastaanottava osapuoli, jolloin heiltä itseltään ei vaadita mitään. Tällöin myös katsojat suhtautuvat teokseen Minä-Se -suhteessa. He ovat kuulijan roolissa, joka voi kyseenalaistaa ja arvottaa videolla näkemänsä kertomuksen omien näkökulmiensa kautta; mitä Minä ajattelen tästä tarinasta, miltä se Minusta tuntuu ja kuinka se vaikuttaa Minuun. Tällöin katsoja ei ole vuorovaikutuksessa kenenkään muun kanssa, jolloin keskustelua ei synny.

4.2 Pekka ja Lea Kantonen *Teltta*

Taiteilijapari Lea ja Pekka Kantonen ovat yhdessä kehittäneet yli vuosikymmenen ajan yhteisötaiteen menetelmiä, joissa rakennetaan taiteen keinoin identiteetin esityksiä (Kantonen 2005, 15). Teltta on yhteistyöhön ja keskusteluun perustuva taideprojekti, joka sisältää työpajoja, näyttelyjä, audiovisuaalista materiaalia ja vuorovaikutusta koululaisryhmien kanssa.

Ensin nuoret jakoivat pienryhmissä kertomuksiaan, jonka jälkeen niitä kehiteltiin eteenpäin ja vaihdettiin toisen koulun oppilaiden kanssa. Lopuksi kertomukset jaettiin yleisön kanssa ja omassa koulussa tai yhteisössä ja myöhemmin taiteelle tarkoitettussa tilassa. "Työpajoissa meille ei ollut tärkeää se, että nuoret mielsivät oppivansa asioita kuvataiteesta vaan se, että he jollain tavalla käsittelivät itselleen tärkeitä asioita." (Kantonen 2005, 44-45.)

Kantokset toimivat eräänlaisina järjestäjinä ja ohjaajina. Kuten yhteisötaiteessa perinteisesti, taiteilija ei tee itsenään valmista taideteosta, vaan ihmiset, taiteilijan valitsema yhteisö joko osallistuu taideteoksen valmistukseen, tai kuten Kantosten tapauksessa taide tulee esille vähitellen yhteisön vuorovaikutuksen aikana. "Jos vuorovaikutus perustuu taiteilijan valintoihin, se on vain yhden osapuolen ehtojen sanelemaa ja ollaan hyvin äkkiä tilanteessa, jossa toiset osapuolet nähdään objekteina. Vuorovaikutus jää Minä-Se -suhteeksi" (Kangas 2007, 62). Kantosten toimiessa ohjaajien ja opettajien roolissa he jättivät suorittamisen ja toteuttamisen nuorille, missä tapauksessa Kantosten ja nuorten suhde saattoi jossain määrin päällisin puolin olla Minä-Se -suhde. Kantokset ohjasivat kuitenkin nuoret vuorovaikutukseen toistensa kanssa, kun nuoret muun muassa kertoivat kertomuksia itsestään toisilleen, mikä on parhaimmassa tapauksessa ollut avointa ja peilaavaa kanssakäyntiä.

Kantonen kiistää yhdensuuntaisten työskentelytapojen arvon. Hänen mielestään yhteisötaiteen ongelmista puhutaan liian vähän ja toteaa, että yhteisö pyrkii aina tavalla tai toisella jättämään "tahrn" tai "särön" projektiin. Vaikka projektit esitetään yleensä onnistuneina, Kantonen haluaa korostaa väärinymmärryksen, kieltäytymisen ja konfliktin mahdollisuutta. Hänen mukaansa keskustelemisen ja kuuntelemisen tulee olla yhteistyön lähtökohta, mutta huomioon tulee ottaa ja hyväksyä väärinymmärryksen ja konfliktin mahdollisuus, sillä ne voivat olla alku oivaltamiselle. (Kantonen 2005, 71.) Tämä tarkoittaa sitä, että Kantokset puoltavat ihmisten välistä Minä-Sinä -suhdetta, joka ei pyri lähtökohtaisesti ymmärtämään, vaan hyväksyy erillisyyden ja eroavaisuuden ja antaa näin tilaa jokaisen omalle persoonalle tukien ymmärryksen syntymistä.

5 Dialogisen taiteen kritiikki

Dialoginen taide kyseenalaistetaan usein; voiko keskustelu olla taidetta? Epäily siitä onko dialoginen taide ymmärrettävissä taiteena on perusteltu, sillä keskustelutaiteen toimintamuodot muistuttavat läheisesti poliittista ja sosiaalista aktivismia, niin että taidetta on joskus vaikea havaita. (Kangas 2007, 67.; Kester 2004, 11.) Taideteoreetikko Kester uskoo kuitenkin, että dialoginen taide kyseenalaistaa vallitsevan taidekäsitteen ja taiteilijan perinteisen roolin.

Yhteisötaiteen ongelman ydin on se, mikä on työn todellinen merkityksellisyys. Osallistaminen tai vuorovaikutus itsessään ei tee työstä merkityksellistä. (Kangas 2007, 69.; Roche 2006). Kester rinnastaa dialogisen taiteen menetelmät ”kuvataiteen montaasitekniikkaan, jossa kuvat irrotetaan alkuperäisistä konteksteistaan, yhdistetään uudelleen ja näin toimien saadaan aikaan yllätyksellisiä merkityksiä” Taiteilijat irrottavat keskustelut niiden alkuperäisestä kontekstista ja yhdistävät ne uudennaisiksi kokonaisuuksiksi. Keskusteluprosessin merkitys korostuu, ja taiteilijan tehtävänä on luoda avoin tila keskustelulle. Tavoitteena on, että keskustelijat pystyisivät vapautumaan aiemmista rooleistaan ja ajatusmalleistaan, mikä mahdollistaisi uusien ratkaisujen löytämisen. (Kangas 2007, 68.; Kester 2004, 6, 8, 84.)

Keskustelutaiteen lopputuloksia on mahdotonta määrätä ennalta, sillä prosessissa on epävarmoja ja ennakoimattomia tekijöitä, kuten elämässä ja vuorovaikutuksessa muutenkin (Haapalainen 2007, 75). Muutenkin lopputuloksia voi olla hankala tai jopa mahdotonta arvioida jälkikäteen, sillä kokemus on jokaisen ihmisen henkilökohtainen, ja yhteisölliset vaikutukset voivat olla epäselviä tai näkyä vasta vuosien päästä. Yhteisöllisen taiteen hyöty ei ole melkein koskaan rahassa mitattavaa, ja tästä syystä yhteiskuntamme helposti kyseenalaistaa sen tarpeellisuuden ja toimivuuden.

Yhteisötaiteilijalle saatetaan antaa hyvän tekijän status, vaikka taiteen tekeminen on harvemmin kokonaan pyyteetöntä. Vaikka taiteilijan motiivit ovat yleensä lähtökohtaisesti sisäiset, koska ihminen pyrkii tekemään sitä, mistä nauttii, niin samaan aikaan taiteilija voi tietoisesti pyrkiä saamaan nimeään esille. Taiteilijan onkin hyvä tiedostaa motiivinsa ja pystyä artikuloimaan ne eritellysti. On hyvä pitää

mielessä mihin, kenelle ja miksi työ tehdään. (Kangas 2007, 69-70.)

Yhteisö- ja keskustelutaidetta on kritisoitu myös siitä, että se on liian hyväntahtoista; taidetta millä pyritään tuottamaan ainoastaan hyvää oloa. Läänintaiteilija Anniina Aunola on sitä mieltä että ns. hyvinvointitaide saattaa hioa taiteelta särmän. Hänen mielestään taiteen kuuluu synnyttää monenlaisia tunteita, myös negatiivisia. (Aromaa & Orispää 2015.) Tutkija ja kriitikko Claire Bishopin mielestä taiteen hyvinvointivaikutuksiin keskittyminen on tapahtunut esteettisyyden kustannuksella. Hänen mukaansa arvioinnissa prosessista on tullut lopputulosta tärkeämpi, ja vaikka keskustelutaide ylläpitää toisen kunnioittamista, Toiseuden tunnistamista ja yksilön vapauksia se yleensä torjuu mahdollisuudet yleisön loukkaantumiseen tai häiritsemiseen. Samoin kuin Kantosen, myös Bishopin mielestä epämurkavuus ja turhautuminen voivat olla tärkeä ja välttämätön osa uusien näkökulmien saavuttamiseksi (Kangas 2007, 71.)

6 Hyvinvointitaiteen lisääntyvä kysyntä

Suomalainen hyvinvointipolitiikka on jo useamman vuoden ajan ollut tilanteessa, jossa sen uusiutuminen on koettu välttämättömäksi. Uutta sisältöä on alettu hakea taiteesta ja kulttuurista. (Haapalainen 2007, 73.) Työnantajatkin ovat alkaneet pikkuhiljaa havahtua siihen, että taide edistää myös työhyvinvointia: ”taide on hyvä keino hankkia työhön voimavaroja ja palautua sen rasituksista. Tutkimuksissa taidetoiminnan on havaittu esimerkiksi parantavan työntekijöiden vuorovaikutus- ja ongelmanratkaisutaitoja sekä kohentavan työilmapiiriä.” Työterveyslaitokselta kerrotaan myös, että taide on hyvä apu rentouttamaan ja irrottautumaan työasioista. Tämän lisäksi taide on myös yhteisöllistä toimintaa; yhdessä harrastaminen auttaa jakamaan kokemuksia ja ymmärtämään toisia ja työpaikan asioita paremmin. (Toivonen 2012.) Vuonna 2015 hyvinvointitaiteen rahoitus onkin alkanut voimistua Suomessa (Aromaa 2015).

”Yksilöiden ja yhteisöjen luovuuden kukoistamiseen tarvitaan kulttuuri- ja taidelähtöisiä kehitysmenetelmiä. Vanhat dinosaurukset kuten terveys- sosiaali- ja koulutussektorit tarvitsevat paitsi toisiaan myös taiteen ammattilaisia ja taiteiden

kenttä tarvitsee muita.” (Varto & Saarnivaara & Tervahattu 2003, 161.) Erityisesti yhteisöllisille taidemuodoille on tunnustettu tärkeä paikka hyvinvoinnin lisääjänä. Esimerkiksi keskustelutaide tuo yhteen erilaisia ihmisiä jakamaan ja vaihtamaan ajatuksia, ja uusien näkökulmien myötä se näyttää maailman moniarvoisuuden. Parhaimmassa tapauksessa tämä luo uudenkaltaista yhteisöllisyyttä ja suvaitsevaisuutta, eli synnyttää hyvinvointia. (Haapalainen 2007, 75.) Nykypäivänä yhteiskuntamme on erittäin individualistinen, kaikki pyörii Minän ympärillä. Kaikille ihmisille tekisi hyvää oppia kuuntelemaan ja kommunikoidaan Minä-Sinä -tasolla. Taiteentutkija Riikka Haapalaisen mukaan taiteen ja hyvinvaltion liitto merkitsee siirtymistä pois taiteen poikkeuksellisuudesta kohti arkipäiväisiä hetkiä ja asioita. Tällöin taide vaikuttaa taiteilijoiden kautta, sulautuen yhteiskuntaan.

Kuvataiteilija Timo Tähkänen käy vanhustenkodissa maalaamassa, ja hän kertoo että vaikka vanhukset kieltäytyvätkin maalaamasta hänen kanssaan, he silti nauttivat kun saavat katsella hänen kädenjälkeään. Tähkäsen mukaan maalaamisesta on tullut eräänlainen tekosyy yhdessäololle, ja hän kokee, että se mitä hän tuottaa ei ole niin tärkeää kuin se, että hän viettää aikaa yhdessä vanhusten kanssa. (Aromaa & Orispää 2015.)

7 Hei, kuule - opinnäytetyö

Opinnäytetyökseni haastattelin 6-10 vuotiaita lapsia iltapäiväkerhoissa ja koostin heidän kertomuksistaan ääniteoksen peloista. Lähtökohtaisesti olin kiinnostunut kuulemaan lapsia, koska he ovat rehellisempiä puheessaan kuin aikuiset. Ajattelin, että lasten pelot heijastaisivat nyky-yhteiskuntamme ongelmakohtia. Lopputuloksena oli kuitenkin teos, joka kuvastaa enemmänkin ihmisyyttä ja inhimillisyyttä; kuinka mitättömiltä kuulostavat asiat ovat kuuntelemisen arvoisia. Tein teokseni lapsille, jotta he voisivat puhua asioistaan, ja aikuisille, jotta he pysähtyisivät kuuntelemaan.

Metodina haastattelu ja iltapäiväkerhojen kanssa toiminen määrittävät teokseni yhteisötaiteeksi, mutta haastatteluista koostamani ääniraita ja sen asennointi tuovat teoksen myös äänitaiteen piiriin.

Sillonku sisko vielä nukku
niin mä kuulin jotain ääniä
mä en muista mikä se oli mutta se oli joku

Mua ei sinänsä ne pelota
äiskä ja iskä on löytäny sen
et mikä mua lähinnä pelottaa

Mua ei ikinä pelota mikään tavallinen mörkö

Ne on aina sillai kilttejä
mut mä en tykkää niistä
mua aina pelottaa ja mä meen isin luo

Mua aina pelottaa se siis
et mä meen jonku toisen aikuisen luo
ja sitte mä lähen johonki outoon maahan

Mä niinku en pelkää pimeetä
jos mä oon aikuisien vieressä

Jos nää onki jotain semmosia humalaisia
tai jotain semmosia hulluja

7.1 Haastattelujen toteutus ja kritiikki

Haastattelin pääasiassa yhtä lasta kerrallaan erillisessä, mahdollisimman rauhallisessa tilassa joka iltapäiväkerhoista löytyi. Kokeilin myös kahden ja kolmen haastattelemista samaan aikaan, mutta se ei toiminut erityisen hyvin jos lapset olivat läheisiä keskenään. Kysyin muun muassa mitkä asiat tekevät heidät iloisiksi, mitkä asiat surullisiksi ja mitkä asiat pelottavat heitä. Aloitin kuitenkin peruskysymyksillä kuten mikä on nimesi, ikäsi, mitä pidät iltapäiväkerhosta, jotta lapset tottuisivat haastatteluun ja rohkaistuisivat puhumaan.

Haastattelin noin kahtakymmentä lasta. Olin jo etukäteen ajatellut, että voi olla haastavaa saada lapset puhumaan ventovieraalle, jolla on äänityslaitte mukana. En osannut kuvitella, miten erilaisia haastattelut voivat keskenään olla. Melkein kaikki lapset olivat alkuun ujoja, mutta suurin osa vastaili reippaasti kysymyksiin. Muutama lapsi kuitenkin, joko ujouttaan tai haluttomuuttaan puhua, vastasivat ”en tiää” niinkin helppoihin kysymyksiin kuin mikä tekee sinut iloiseksi tai surulliseksi.

Olin etukäteen iltapäiväkerhojen ohjaajien kautta kysynyt lupaa lasten haastatteluun näiden huoltajilta, ja vain murto-osa vanhemmista antoi luvan. Kritiikkinä omaa toimintaani kohtaan voisi sanoa että lupapaperi oli luultavasti liian virallisen oloinen, joka saattoi jollain lailla säikäyttää vanhemmat. Toisaalta jo itsessään ajatus siitä, että lasta haastatellaan voi herättää vanhemmissa kysymyksen mitä lapsi oikein kertoo, ja ajatus tirkistelystä ja paljastamisesta voi synnyttää halun olla antamatta lupaa lapsen haastatteluun. Puhuimme muutaman iltapäiväkerhon ohjaajan kanssa, että on selvästi havaittavissa etteivät kaikki vanhemmat ole antaneet lupaa haastatteluun siitä syystä, että mahdollisesti pelkäävät sen paljastavan jotain perheen sisäisistä asioista. Kaikki haastattelemani lapset vaikuttivat tulevan niin sanotusti hyvistä perheistä ja olevan hyvinvoivia ja tietyssä määrin onnellisia. Tuntui siltä, että huonompiosaiset lapset eivät olleet saaneet kotoaan lupaa haastatteluun. Tämä oli sekä omasta että ohjaajien mielestä sääli, sillä puhuimme että juuri noilla lapsilla, jotka eivät saaneet lupaa voisi olla suurin tarve päästä puhumaan asioistaan.

Kyseenalaistin roolini useamman kerran opinnäytetyöprosessin aikana, sillä minulla ei ole edellytyksiä auttaa ketään ammattimaisesti. Useamman kerran olen

miettinyt myös millä oikeudella kyselen ihmisiltä heidän ajatuksistaan. Haastattelu vaikuttaa hyvin vahvasti Minä-Se -suhteelta, kun esitän kysymyksiä kysymyksen perään ilman että niistä syntyy ehjää keskustelua. Toisaalta lasten kanssa vuorovaikutuksemme oli auktoriteettisesti väritynyttä, olinhan minä vieras aikuinen, joka kyselee heiltä kysymyksiä jotain tarkoitusta varten. Kun olen aikaisemmin haastatellut ikäisiäni tai vanhempia ihmisiä, on välillemme muodostunut helpommin Minä-Sinä -suhde, kun ajatusmaailmamme ovat lähtökohtaisesti lähempänä toisiaan. Noilla kerroilla välillemme on muodostunut jonkinlainen yhteinen läsnäolo, jolloin molemmat olemme läsnä haastattelussa ja kuuntelemme toisiamme. Lasten mieli kuitenkin eroaa aikuisen mielestä, ja lapset saattoivatkin puheessaan pomppia asiasta toiseen. Esimerkiksi lapset, jotka puhuivat kauimmin kanssani (eräs tyttö puhui kevyesti yli neljäkymmentä minuuttia, ja olisi varmaan jatkanut ellei hänen kotiinlähtöaikansa olisi lähestynyt) puhuivat eräänlaisessa asioiden vapaassa virrassa; he kertoivat asioita sitä mukaa kun ne tulivat heidän mieleensä. Tunsin itseni ulkopuoliseksi kuuntelijaksi, niin kuin käytännössä olinkin. Olin ulkopuolinen henkilö, jolle lapset puhuivat sisaruksistaan ja kavereistaan, ketkä kohtelivat heitä huonosti eivätkä ottaneet leikkiin mukaan.

Vaikka itse koin olevani ulkopuolinen tarkkailija lapsia kuunnelllessani, toivon että lapset kuitenkin saivat hyvän kokemuksen haastattelusta. Tästä hyvänä esimerkkinä mainittakoon yksi tyttö, joka oli ryhmähaastattelussa kahden muun lapsen kanssa ja kyseinen haastattelu ei ollut onnistunut, koska lapset tunsivat toisensa liian hyvin, jolloin he villitsivät toisiaan jännittävässä tilanteessa. Seuraavana päivänä, kun menin samaan iltapäiväkerhoon haastattelemaan muita lapsia tuli kyseinen tyttö kysymään voisiko hän tulla uudestaan haastatteluun. Edellisen päivän haastattelu oli selvästi tuonut tytön mieleen jotain, mistä hän nyt halusi puhua. Tämä oli eräänlainen riemuvoitto projektilleni, sillä tarkoitukseni oli, että lapset pääsisivät puhumaan asioistaan, ja tämä kyseinen tyttö pääsi nyt puhumaan siitä, kuinka hänen kaverinsa kohtelee häntä huonosti; sanoo että haluaa leikkiä mutta muuttaakin mieltään niin, että tyttö jää yksin.

Projektin kankeudesta ja tarkkailijan roolistani huolimatta uskallan kuitenkin toivoa, että haastattelut herättivät ajatuksia niin lapsilla kuin heidän vanhemmillaan.

7.2 Ääniteos

Äänitin lasten haastattelut, ja leikkasin ja koostin äänityksistä yhden ääniraidan, jossa lapset kertovat peloistaan. Teos oli esillä Galleria Rajatilan alakerrassa, hämärässä mustassa tilassa, jossa oli tyynyjä lattialla ja penkki istumista varten. Halusin teoksen esille hämärään tilaan, jotta ääni olisi pääosassa ja näköaisti sivuseikka. Rinnastan itse pimeyden ja hämärän ihmisen alitajuntaan, ja ajatukseni oli, että hämärässä tilassa ihmiset keskittyisivät ääneen ja sen synnyttämiin ajatuksiin, jolloin he toivottavasti pohtisivat myös omia pelkojaan ja mahdollisesti myös omaa sisäistä lastaan; mitä hän on pelännyt ja mitä hän vielä pelkää.

Teokseni ei ollut perinteinen yhteisötaideteos, jossa taide tapahtuu sitä tehdessä, yhteisön toiminnassa, tässä tapauksessa haastattelujen aikana. Halusin jatkaa ihmisten ajatusten herättelyä ja pelkojen käsittelyä myös teoksen installaation yhteydessä. Sainkin kommenttia eräältä vanhemmalta, että hän haluaa tulla kuuntelemaan teosta lapsensa kanssa, koska häntä kiinnosti, millainen keskustelu siitä syntyisi hänen ja lapsen välille. Toisaalta sain myös kommenttia, että kauhean pelottava tila minne ei uskalla mennä, mikä oli sinänsä huvittavaa, sillä suurin osa ihmisistä pelkää pimeää jossain vaiheessa elämäänsä (Paaso 2014).

Koen teokseni siinä mielessä onnistuneeksi, että kuulemieni kommenttien mukaan ja mitä haastattelemistani lapsista havaitsin prosessi ja lopullinen ääni-installatio vaikuttavat liikuttaneen joitain ihmisiä siinä määrin, että he ovat kokeneet puhumisen ja kuuntelemisen tarpeelliseksi tai palkitsevaksi toiminnaksi. Näinollen katson teoksen onnistuneen tarkoituksessaan; ajatusten herättämisessä ja huomion kiinnittämisessä puheen ja kuuntelemisen tärkeyteen. Haastattelumetodissa minulla on kuitenkin kehittämisen varaa, ja teoksen installointi hämärään tilaan ei ollut kaikkien ihmisten mielestä helposti lähestyttävä. Pelot, alitajunta ja ihmisyys ovat kuitenkin mielestäni sen verran arvoituksellisia asioita, ettei niitä välttämättä tule käsitellä pumpulilla päällystetysti, vaan jotain tuosta salaperäisyydestä pitää säilyttää.

8 Lopuksi

Sosiaalisesti ja hyvinvoinnin kannalta keskustelutaiteen edut vaikuttavat kiistattomilta - mitä pahaa keskustelusta voisi seurata? Kuten Lea Kantonen sanoo, väärinymmärrykset ja erimielisyydetkin voivat tehdä hyvää, jos ne tapahtuvat avoimessa tilassa (Minä-Sinä -suhteessa). Vaikka yhteisötaidetta kritisöidäänkin särmättömyydestä niin juuri ihmisten välillä erimielisyyden särmät syntyvät, ne voivat olla henkilökohtaisia haasteita vain parille projektiin osallistuvalla ihmiselle, mutta nämä särmät voivat antaa heille uusia näkökulmia ja ymmärrystä. Yhteisötaiteen arvoa on hankala arvioida tästäkin syystä, että eri henkilöiden kokemukset voivat olla hyvinkin erilaiset; jollekin projekti saattoi tuntua ajanhukalta kun taas toiselle se saattoi olla elämää mullistava kokemus.

Tärkeintä on että ihmisille annettaisiin mahdollisuus vuorovaikutukseen. Toki tämä on osa jokapäiväistä elämäämme, mutta osallistuminen taideprojektiin mahdollistaa keskittymään eri tavalla. Kantosen sanoja mukaillen taide antaa etäisyyttä käsitellä asioita eri tavalla. Tästä syystä yhteiskunnan pitäisi tukea yhteisötaidetta enemmän, ja myös ottaa siihen osaa.

Kun etsin haastateltavia lapsia iltapäiväkerhot ottivat projektini erittäin hyvin vastaan. Myös kouluista vastattiin, että projekti kuulostaa kiinnostavalta, mutta koska koulu on tiukkaan aikataulutettu oppitunteineen osoittautui haastattelujen järjestäminen liian haastavaksi. Iltapäiväkerhossa sen sijaan aika on vapaammin käytössä, vaikka niissä onkin järjestettyä ohjelmaa. Tämä ohjelma on usein suunniteltu lapsia kehittäväksi ja kasvattavaksi, ja muutamasta paikasta minulle sanottiinkin, että projektini sopii loistavasti heidän iltapäiväkerhossa käsittelemisiin asioihin. Tästä johtuen uskon, että paikkoja, mahdollisuuksia ja jopa kysyntää vastaavanlaisille projekteille löytyy.

8 Lähteet

Haapalainen, Riikka (2007) "Taide hyvinvointiyhteiskunnan uudistamisessa" teoksessa Yhteyksiä: asiaa yhteisötaiteesta. Kivimäki, Kati & Koisio, Hannele (toim.) Tampere: Tammer-Paino. 73-81

Kantonen, Lea (2005) Telttä. Keuruu: Otavan Kirjapaino

Krappala, Mari & Pääjoki, Tarja (toim.) (2003) Taide ja toiseus: syrjästä yhteisöön. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino

Varto, Juha & Saarnivaara, Marjatta & Tervahattu, Heikki (toim.) (2003) Kohtaamisia taiteen ja tutkimisen maastoissa. Nurmijärvi: Kirjakas.

Aromaa, Jonni (2015) Hyvinvointitaiteen rahoitus vahvistuu Suomessa. YLE Uutiset http://yle.fi/uutiset/hyvinvointitaiteen_rahoytus_voimistuu_suomessa/7826426
Luettu 2.3.2015

Aromaa, Jonni & Orispää, Oili (2015) Kun burana ei auta kutsukaa taiteilija. YLE http://yle.fi/uutiset/kun_burana_ei_auta_kutsukaa_taiteilija/7834099 Luettu 2.3.2015

Haikala, Eeva-Mari (2006) Tell a Story, Get a Coffee - Johanna Lecklin. Taidelehti 5/06
http://www.taidelehti.fi/arkisto/taide_5-06/kritiikit_5-06/tell_a_story_get_a_coffee_johanna_lecklin.440.news Luettu 16.3.2015

Toppila, Paula (2013) IHME Contemporary Art Festival 2013 julkaisu http://issuu.com/ihmeproductions/docs/ihme_2013_signals_lo_res Luettu 16.3.2015

IHME Contemporary Art Festival opetusmateriaali Keskustelu taiteena <http://www.ihmefestival.fi/osallistu/opetusmateriaali/keskustelu-taiteena/>
Luettu 16.3.2015

Kangas, Marja (2007) Kohtaamisesta vuorovaikutukseen - Dialogisena taiteilijana Rakkauden kaupunki -projektissa. <https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/77889/gradu01754.pdf?sequence=1>
Luettu 6.4.2015

Kantonen, Pekka & Lea kotisivu <http://www.kantonenart.com/> Luettu 6.4.2015

Luukkonen, Markus (2015) Tarina, kertoja ja yleisö - ammattina tarinankerronta.
https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/88104/Luukkonen_Markus.pdf?sequence=1 Luettu 2.3.2015

Paaso, Marika (2014) Moni aikuinenkin pelkää pimeää: Mitä jos tuolla on joku?
http://yle.fi/uutiset/moni_aikuinenkin_pelkaa_pimeaa_mita_jos_tuolla_on_joku/7490318 Luettu 2.5.2015

Toivonen, Anna-Stiina (2012) Taide edistää hyvinvointia. YLE Uutiset
http://yle.fi/uutiset/taide_edistaa_tyohyvinvointia/5082717 Luettu 10.2.2015

Treasure, Julian (2011) 5 ways to listen better. TED Talks
https://www.ted.com/talks/julian_treasure_5_ways_to_listen_better Luettu 20.11.2014

Roponen-Lunnas, Pirjo (2013) Kohtaamisen taide - yhteisötaiteen ideaaleja ja käytäntöjä. Taidehistoria tieteenä 4/2013
<http://tahiti.fi/04-2013/dossier/kohtaamisen-taide-%E2%80%93-yhteisötaiteen-ideaaleja-ja-kaytantoja/> Luettu 16.3.2015

Yhteisötaiteen nettisivut weeblyssä <http://yhteisötaide.weebly.com/index.html>
Luettu 16.3.2015